

Maria Kulikowska, Ewa Epa

Perspektywy uregulowania powszechnego dostępu do Internetu i elektronicznego głosowania w Polsce

Studia z zakresu nauk prawnoustrojowych. Miscellanea 5, 75-93

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Maria Kulikowska¹, Ewa Epa²

Perspektywy uregulowania powszechnego dostępu do Internetu i elektronicznego głosowania w Polsce

Streszczenie: Wraz z opublikowaniem w 2011 roku raportu Specjalnego Komisarza ONZ, dotyczącego promocji i ochrony prawa wolności ekspresji, rozpoczęła się dyskusja na temat nadania prawu dostępu do Internetu rangi prawa podstawowego. Frank La Rue zwrócił szczególną uwagę na znaczenie Internetu dla rozwoju ekonomicznego, politycznego i społecznego, a tym samym dla całościowego postępu rozwoju ludzkości. Bez problemu można wskazać państwa, które w swoich ustawodawstwach zdecydowały się na zagwarantowanie obywatelom dostępu do Internetu. Przykładowo w Estonii i Finlandii decydującą rolę odegrały rządy, które dzięki podjętym krokom są obecnie stawiane za wzór nowoczesnego podejścia do omawianej kwestii. Istnieją również państwa, które nie wprowadziły do swojego ustawodawstwa nowych regulacji, a prawo dostępu do Internetu jako prawo podstawowe wywodzą z odpowiedniej interpretacji przepisów już istniejących. Jest tak we Francji i w Kostaryce.

W Polsce dyskusja na temat uznania prawa dostępu do Internetu jako prawa fundamentalnego jest znikoma. Należy jednak zauważyć, że kwestia ta jest pośrednio poruszana w związku z postulowaniem przez większość partii politycznych potrzeby rozwoju i promowania e-administracji. Skłania to do rozważenia możliwości wykorzystania Sieci w wyborach i umożliwienia obywatelom oddawania głosu przez Internet.

W literaturze przyjmuje się podział na e-voting, czyli głosowanie elektroniczne oraz i-voting, czyli głosowanie przez Internet. Zasadniczo pierwsze z wymienionych pojęć jest szersze i obejmuje swoim zakresem także i-voting. Stany Zjednoczone i niektóre państwa europejskie podjęły kroki w celu wprowadzenia i-votingu do swoich systemów wyborczych. Działania te spotkały się jednak z licznymi problemami technicznymi. Niekwestionowanym liderem w Europie jest Estonia, która po raz pierwszy zastosowała elektroniczne głosowanie w 2005 i 2007 roku. Władze uznały przebieg głosowania za sukces, ale nie zabrakło również głosów krytyki, które zarzuciły mu naruszenie podstawowych przymiotników wyborczych i spłycenie społecznie doniosłego wymiaru aktu głosowania. W Polsce pojawiają się pomysły i próby używania Internetu w procesie głosowania na szczeblu lokalnym i krajowym. Jednakże odbywa się to na bardzo małą skalę i ma charakter eksperymentalny. Z tego powodu Polska bardzo źle wypada w dziedzinie wdrażania elektronicznego głosowania na tle innych państw,

1 Mgr Maria Kulikowska – Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.

2 Mgr Ewa Epa – Uniwersytet Łódzki.

co potwierdza aż 42 lokata w rankingu stworzonym przez ONZ w zakresie zaawansowania technologicznego demokracji.

Analizując wady i zalety i-votingu należy stwierdzić, że przy obecnym stanie rozwoju techniki jest on nieunikniony. Wymaga jednak zastosowania procedur zapewniających wysoki stopień bezpieczeństwa głosowania i weryfikacji prawidłowości zliczania oddanych głosów.

Słowa kluczowe: e-voting, i-voting, Internet, prawa fundamentalne.

Prospects for settlement of universal access to the Internet and i-voting in Poland

Summary: The UN Special Commissioner, Frank La Rue, in his report from 2011 about the promotion and protection of the right of freedom of expression, has drawn a particular attention to the importance of the Internet for the economic, political and social development. This started a discussion on granting the right of access to the Internet rank of fundamental right. There is no problem to specify states which granted access to the Internet in their legislation, for example, Estonian and Finnish governments took legal steps to provide its citizens universal access to Network. There are also countries which do not introduce new regulation in their legislation, but the access to the Internet as a fundamental right derived from the proper interpretation of the existing rules. So it is in France and in Costa Rica.

In Poland, the debate on recognition of the right of access to the Internet as a fundamental right is negligible. However, it should be noted that this question is indirectly raised in connection with the promotion of the e-administration. This leads also to consider the possibility of using Network in the election and enable citizens to submit votes via the Internet.

The literature assumes a division of e-voting and i-voting. Basically, e-voting is broader and includes the i-voting. The United States and some European countries have taken steps to use i-voting in their electoral systems. However, these measures have met with numerous technical problems. The leader in Europe is Estonia, which implemented electronic voting in 2005 and 2007. The authorities have recognized the voting as a success, but there were also criticisms that accuse it as a violation of basic election rules.

In Poland, there are ideas and projects of using the Internet in the process of voting at local and national level, but it is has still a small scope. This is a reason why Poland takes only 42 location in the ranking created by the UN in the field of technological advancement of democracy.

Nowadays the technological development makes i-voting inevitable. However, it requires the use of procedures to ensure a high level of voting security and verification of the accuracy of counting the votes cast.

Key words: e-voting, i-voting, Internet, fundamental rights.

1. Powszechny dostęp do Internetu jako jedno z praw podstawowych

Wraz z opublikowaniem w 2011 roku raportu Specjalnego Komisarza ONZ, dotyczącego promocji i ochrony wolności ekspresji, rozpoczęła się dyskusja na temat nadania prawu dostępu do Internetu rangi prawa podstawowego. Frank La Rue zwrócił szczególną uwagę na znaczenie Internetu dla rozwoju ekonomicznego, politycznego i społecznego, a tym samym dla całościowego rozwoju

ludzkości³. Zauważył, że Internet stał się we współczesnym świecie niezbędnym narzędziem realizacji praw człowieka i zwalczania nierówności. Państwa powinny dążyć do zapewnienia obywatelom powszechnego dostępu do Internetu i likwidować przeszkody w swobodnym przepływie informacji przez Sieć⁴. Wszelkie ograniczenia powinny natomiast mieć charakter rzadki, wyjątkowy i uwzględniający prawa człowieka⁵.

Podobne stanowisko przyjęła dwa lata wcześniej Unia Europejska w dyrektywie 2009/140/WE. Parlament Europejski i Rada wyraziły w niej swoje uznanie dla znaczenia Internetu w systemie oświaty, korzystaniu z wolności wypowiedzi i dostępie do informacji. Przyjęły również, że ograniczenia nakładane na korzystanie z wymienionych praw powinny być zgodne z Europejską Konwencją Praw Człowieka⁶.

W tym samym roku do omawianej kwestii odniosła się Rada Europy podczas Konferencji Ministrów odpowiedzialnych za Media i Nowoczesną Komunikację. Oprócz zwrócenia uwagi na wzrost znaczenia Internetu w codziennym życiu Europejczyków i jego roli w kontekście realizacji podstawowych praw człowieka, ministrowie odnieśli się przede wszystkim do ewentualnych, ludzkich oczekiwań i ich zasadności. Podczas konferencji uzgodnili wspólne stanowisko, które statuuje, że ludzie mają prawo oczekiwać powszechnego dostępu do Internetu, jego bezpieczeństwa, trwałości oraz, że będą mogli sobie na niego pozwolić (w aspekcie finansowym)⁷.

Nie stwarza trudności wskazanie państw, które podjęły kroki w celu prawnej gwarancji dostępu do Internetu. W Estonii i Finlandii decydującą rolę odegrał rząd, który dostęp do Internetu uznał za fundamentalne prawo obywateli. Dzięki temu oba państwa są obecnie stawiane za wzór nowoczesnego podejścia do omawianej kwestii.

W Estonii, w 2000 roku, przyjęto ustawę, zgodnie z którą dostęp do Internetu został uznany za jedno z podstawowych praw człowieka⁸. W celu umożliwienia korzystania z tego prawa w całym kraju tworzone są publiczne, darmowe punkty dostępu do Internetu⁹.

Z kolei w Finlandii, prawo każdego do taniego i szybkiego łącza internet-

3 *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression*, Frank La Rue, 16 May 2011, A/HRC/17/27, s. 4.

4 Tamże, s. 7.

5 Tamże, s. 8.

6 *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/140/WE z dnia 25 listopada 2009 r.*, pkt. 4.

7 *1st Council of Europe Conference of Ministers responsible for Media and New Communication Services A new notion of media?* (28 and 29 May 2009, Reykjavik, Iceland), political declaration and resolutions, MCM(2009)011, pkt. 5.

8 C. Woodard, *Estonia, where being wired is a human right*, "Christian Science Monitor" 2003, <http://www.csmonitor.com/2003/0701/p07s01-woeu.html> [29.04.2014].

9 D. Pszczółkowska, *Estonia postawiła na internet, by promować społeczeństwo obywatelskie*, „Nasz Czas” 2004, nr 3 (628), http://www.pogon.lt/_NCZ_ARCHYVAS/403/estonia1.html [12.10.2015].

towego, zostało zagwarantowane dekretem Ministra do spraw transportu i komunikacji z 2009 roku. Na jego podstawie wszyscy operatorzy telekomunikacyjni muszą zapewnić dostęp do wspomnianego łącza w każdym domu, mieszkaniu czy biurze na terenie Finlandii¹⁰. Konsekwencją przyjętej e-polityki jest wejście w życie, z początkiem stycznia 2015 roku, *Information Society Code*, który oprócz ujednoczenia przepisów odnoszących się do ochrony praw w Internecie, podkreśla, że dostęp do Internetu ma charakter uniwersalny¹¹.

Niektóre państwa prawo dostępu do Internetu, jako prawo podstawowe, wywodzą z odpowiedniej interpretacji przepisów już istniejących, jest tak np. we Francji i w Kostaryce. W czerwcu 2009 roku francuska Rada Konstytucyjna przy badaniu zgodności z konstytucją ustawy HADOPI (regulującej ochronę praw autorskich w Internecie)¹², stwierdziła, że: „ze względu na już istniejące, współczesne środki komunikacji oraz z uwagi na rozwój usług komunikacyjnych dostępnych powszechnie, a także ze względu na znaczenie tych usług dla uczestnictwa w życiu demokratycznym, wyrażania idei i poglądów, prawo to obejmuje swobodę dostępu do tych usług”¹³. Sąd Najwyższy Kostaryki uznał natomiast, że dzięki rozwojowi Internetu i nowoczesnych technologii przełamywane są bariery przestrzenne i czasowe w komunikacji międzyludzkiej. Dzięki temu możliwa jest pełniejsza realizacja fundamentalnych praw i zwiększanie udziału obywateli w demokracji (e-demokracji). Tym samym dostęp do Internetu należy uznać za jedno z podstawowych praw¹⁴.

Najdalej idące regulacje zastosowała Grecja umieszczając prawo dostępu do Internetu w swojej konstytucji. Zgodnie z treścią artykułu 5A ustawy zasadniczej każdy obywatel ma prawo być członkiem społeczeństwa informacyjnego, a państwo ma obowiązek ułatwić wymianę, rozpowszechnianie i dostęp do informacji drogą elektroniczną¹⁵.

Dyskusja na temat uznania prawa dostępu do Internetu za prawo podstawowe każdego obywatela toczy się w polskiej doktrynie. Skrajne stanowisko zaprezentowane zostało przez Marka Zielińskiego z Uniwersytetu Śląskiego, który

10 *Decree of the Ministry of Transport and Communications on the minimum rate of a functional Internet access as a universal service (732/2009)*, <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2009/en20090732.pdf> [12.10.2015].

11 *Finnish Information Society Code enters into force 2015*, <http://lexia.fi/2014/12/22/finnish-information-society-code-enters-into-force-2015/> [12.10.2015].

12 Haute autorité pour la diffusion des œuvres et la protection des droits sur Internet

13 *Top French Court Declares Internet Access 'Basic Human Right'*, “The Times” (London) 2009, 12 June, <http://www.foxnews.com/story/2009/06/12/top-french-court-declares-internet-access-basic-human-right/> [29.04.2014]; zob. także: *Dlaczego niektóre przepisy ustawy HADOPI uznano za niezgodne z francuską konstytucją*, <http://prawo.vagla.pl/node/8533> [12.10.2015].

14 *Judgement 12790 of the Supreme Court*, File 09-013141-0007-CO, 30 July 2010, (English translation), http://200.91.68.20/pj/scij/busqueda/jurisprudencia/jur_texto_sentencia.asp?Valor2=483874&tem1=013141¶m7=0&lResultado=3&nValor1=1&strTipM=T&strLib=LIB [12.10.2015].

15 Art. 5A *Konstytucji Grecji*, polskie tłumaczenie, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/grecja.html> [12.10.2015].

w jednej ze swoich publikacji¹⁶ zamieścił propozycję wprowadzenia zmiany do Konstytucji w formie dodania nowego artykułu 54a, w którym znalazłaby się m. in. gwarancja, że „każdemu przysługuje wolność korzystania z Internetu”. Jego zdaniem prawo dostępu do Internetu zyskało już rangę samodzielnego prawa człowieka i weszło w fazę normatywizacji, a nawet konstytucjonalizacji¹⁷. Samą „wolność Internetu” wiąże on z wolnością wyrażania poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji, dlatego proponuje wprowadzenie w drodze nowelizacji nowego przepisu po art. 54 Konstytucji. Podkreśla jednak, że wolność ta nie powinna mieć charakteru bezwzględnego, a Konstytucja mogłaby określać ewentualne ograniczenia ze względu na poszanowanie praw i dobrego imienia innych, ochronę moralności publicznej, bezpieczeństwa i porządku publicznego¹⁸. Ograniczenia te musiałyby ponadto spełniać przesłanki odpowiedniości, proporcjonalności i konieczności oraz byłyby poddane skutecznej kontroli sądowej¹⁹. Również w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka porusza się kwestię dostępu do Internetu i możliwości jego ograniczania, np. w sprawie Ahmed Yildirim v. Turcji. Ograniczenie dostępu do Internetu powinno opierać się na ścisłych podstawach prawnych regulujących jego granice i gwarantujących kontrolę sądową w celu zapobieżenia nadużyciom²⁰.

Odnosząc się do powyższej propozycji należy zauważyć, że wspomniane ograniczenia są już zawarte w Konstytucji w art. 31 ust. 3, który odnosi się do wszystkich konstytucyjnych praw i wolności, tym samym zbędne jest powielanie tej regulacji. Kryteria ograniczeń wynikają także z wiążących Polskę przepisów prawa międzynarodowego (art. 19 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych). W tym miejscu pojawia się pytanie zasadności wprowadzenia do ustawy zasadniczej przepisu gwarantującego powszechny dostęp do Internetu.

Piotr Winczorek z UW²¹ uznał, że wprowadzenie tego rodzaju przepisu do ustawy zasadniczej może sprawić poważne kłopoty rządzącym: „*Nie jesteśmy tak rozwinięci, jak np. Finlandia. Poza tym nie wszyscy Polacy mają w swoich domach komputery*”. Jednakże, posiadanie przez Polaków komputerów czy innych urządzeń elektronicznych pozwalających na połączenie się z Siecią nie powinno być wyznacznikiem gotowości kraju na wprowadzenie przepisów dotyczących omawianej kwestii.

16 Zob. M. Zieliński, *Dostęp do Internetu jako prawo człowieka? W sprawie potrzeby nowej wolności w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy” 2013, nr 4 (117), s. 9-22.

17 M. Zieliński powołuje się na teorię rozwoju praw człowieka w kilku następujących po sobie stadiach, M. Zieliński, *Dostęp do Internetu*, dz. cyt., s. 20- 21; Zob. T. Jasudowicz, *Zagadnienia wstępne*, [w:] B. Gronowska i in., *Prawa człowieka i ich ochrona*, TNOiK - Dom Organizatora, Toruń 2010, s. 25.

18 Tamże.

19 Tamże.

20 Ahmet Yildirim v. Turcja, nr skargi 3111/10.

21 Ł. Antkiewicz, *Powszechny dostęp do internetu będzie zapisany w konstytucji?* „Gazeta.pl” 02.12.2009, http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,7321820,Powszechny_dostep_do_internetu_bedzie_zapisany_w_konstytucji_.html [12.10.2015].

Natomiast Anna Młynarska z Uniwersytetu Łódzkiego prezentuje pogląd, że: „*Tym przepisem zaśmieciemy tylko ustawę zasadniczą*”²². Zdecydowanie należy zgodzić się z tym stanowiskiem, natomiast trudno przyznać rację M. Zielińskiemu i jego pomysłowi wprowadzenia rozbudowanego przepisu do Konstytucji. Po pierwsze, przepisy ustawy zasadniczej powinny mieć charakter ogólny, a kwestie szczegółowe należy regulować w drodze ustawy. Po drugie, przyjęte dotychczas przez inne państwa rozwiązania pokazują, że powszechny dostęp do Internetu wcale nie musi być regulowany w ustawie zasadniczej, wystarczającym jest stworzenie regulacji na poziomie ustawowym.

Analiza przedstawionych powyżej stanowisk organizacji międzynarodowych, państw europejskich oraz doktryny pozwala wysunąć wnioski, że w obliczu rozwoju technologicznego nie można pozostawić tej kwestii bez wprowadzenia odpowiednich regulacji. Jednak wszelkie reformy i zmiany powinny być poprzedzone odpowiednimi badaniami określającymi chociażby koszty wprowadzenia powszechnego dostępu do Internetu i określenia orientacyjnej, ale jednocześnie realnej daty gotowości Polski na wprowadzenie tego rodzaju zmian.

Polskie partie polityczne od kilku lat promują postulat wprowadzenia podobnych zmian do Konstytucji. Odnosi się to głównie do lewej strony sceny politycznej, czyli SLD i Twojego Ruchu, które w październikowych wyborach parlamentarnych występują jako koalicja wyborcza – Zjednoczona Lewica. Sojusz Lewicy Demokratycznej podkreślił, że objęcie dostępem do szerokopasmowego Internetu wszystkich mieszkańców obszarów wiejskich jest jednym z priorytetów Unii Europejskiej, dlatego przyszedł już czas na realizację tego celu w Polsce²³. Miałyby to wywrzeć pozytywny wpływ m. in. na rozwój edukacji i wiejskich bibliotek, tak aby stanowiły nowoczesne centra kultury i informacji, wyposażone w nośniki informacji z dostępem do Internetu²⁴. Część partii, a zwłaszcza jej młodszy członkowie, postulowała dalej idące zmiany i umieszczenie w Konstytucji dodatkowego przepisu następującej treści: „*Dostęp do Internetu jest podstawowym prawem każdego człowieka*”. Celem nowelizacji byłoby stworzenie takich warunków, aby za kilka lat w każdym gospodarstwie domowym gniazdka z dostępem do Sieci było równie powszechne, co gniazdka z prądem²⁵.

Twój Ruch z kolei uznał konstytucjonalizację prawa dostępu do Internetu²⁶ za konieczną do realizacji innych postulowanych przez partię zmian na lata 2014-2019²⁷. W opinii Twojego Ruchu, Internet ma pozwolić na wprowadzenie

22 Zob. Henryk_P., *Dostęp do Internetu zapisany w konstytucji?*, Pardon.pl, http://www.pardon.pl/dyskusja/2208783/_/1 [12.10.2015].

23 Sojusz Lewicy Demokratycznej, *Jutro bez obaw. Program dla Polski*, s. 211, http://www.sld.org.pl/strony/39-jutro_bez_obaw%20program_sld.htm [12.10.2015].

24 Tamże.

25 Zob. Ł. Antkiewicz, *Powszechny dostęp*, dz. cyt.

26 Por. Ż. Gotowska, *Ruch Palikota: w maju propozycje zmian w konstytucji*, 9.01.2013, <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/ruch-palikota-w-maju-propozycje-zmian-w-konstytucji/7stkj> [12.10.2015].

27 Np. w celu realizacji postulatu zastąpienia z czasem darmowych podręczników szkolnych

i-votingu oraz zagwarantować możliwość prowadzenia wolnej debaty publicznej²⁸, jawność wszystkich dokumentów urzędowych związanych z wydawaniem środków publicznych²⁹, służyć promocji aktywnego udziału w kulturze³⁰, rozwojowi bibliotek i promocji czytelnictwa³¹. Internet ma także zapewnić wszystkim osobom posiadającym nowy dowód osobisty dostęp do dotyczących ich danych i wszystkich urzędów (e-administracja)³².

Wspólny program wyborczy wspomnianych partii, nie przewiduje jednak wprowadzenia zmian do Konstytucji. Mimo wszystko lewica wciąż obstaje przy konieczności rozwoju nowoczesnych technologii i informatyzacji różnych dziedzin życia Polaków.

Analizując programy polityczne pozostałych partii zgłaszających kandydatów do Parlamentu, należy stwierdzić, że w większości widzą one potrzebę wykorzystywania Internetu i nowoczesnych technologii w takich dziedzinach

e-podręcznikami z których uczniowie będą korzystali na tabletach i wprowadzenia na szeroką skalę administracji przez Internet. Zob. *Twój Ruch, Twoje nowe życie*, <http://twojruch.eu/twoje-nowe-zycie-0> [29.04.2014]. W innym dokumencie znajdziemy odwołania do: rozwoju cyfrowych zasobów kultury w formie digitalizacji dóbr kultury i prezentacji w Internecie w ramach wirtualnych wystaw/ muzeów; rozwoju bibliotek i promocji czytelnictwa (Dzieła literackie, które nie są już chronione prawami autorskimi powinny być dostępne w Internecie), gminne i osiedlowe biblioteki oraz centra kultury powinny bezpłatnie zapewniać dostęp do szerokopasmowego Internetu wszystkim zainteresowanym, Zob. K. Iszkowski, *Twój Ruch. Deklaracja i tezy programowe*, <http://twojruch.eu/deklaracja-i-tezy-programowe> [10.02.2015].

28 „Więszemu zaangażowaniu obywateli w życie publiczne sprzyja rozwój technologii informatycznych. Dzięki Internetowi będziemy mogli głosować bez wychodzenia z domu oraz prowadzić wolną – niekoniecznie moderowaną przez media – debatę publiczną”, Zob. *Projekt. Plan Zmian 2014-2019. Program Twojego Ruchu*, <http://twojruch.eu/plan-zmian-2014-2019-0> [12.10.2015].

29 „Należy zagwarantować rzeczywistą jawność wszystkich dokumentów urzędowych związanych z wydawaniem środków publicznych. Powinny być one dostępne w Internecie (a nie np. jedynie do wglądu w urzędzie gminy) i opisane w sposób umożliwiający obywatelkom i obywatelom zrozumienie, do czego się odnoszą. Wzorem do naśladowania jest norweski portal z informacjami o zasobach i procesach w administracji państwowej i samorządowej. Te samą zasadę jawności należy stosować do wydatków wszystkich organizacji finansowanych z budżetu państwa – np. partii politycznych”, Zob. *Projekt. Plan Zmian*, dz. cyt.

30 Poprzez rozwój zasobów cyfrowych. Głównym postulatem jest digitalizacja dóbr kultury i prezentacja w Internecie w ramach wirtualnych wystaw/ muzeów, Zob. *Projekt. Plan Zmian*, dz. cyt.

31 „Dzieła literackie, które nie są już chronione prawami autorskimi powinny być dostępne w Internecie, a gminne i osiedlowe biblioteki oraz centra kultury powinny bezpłatnie zapewniać dostęp do szerokopasmowego Internetu wszystkim zainteresowanym”, Zob. *Projekt. Plan Zmian*, dz. cyt.

32 „Dzięki nowym dowodom osobistym każdy obywatel powinien mieć samodzielny dostęp przez Internet do wszystkich dotyczących go danych oraz do wszystkich urzędów. Integracja systemów informatycznych rozwiąże problem zaświadczeń dzięki automatycznemu przesyłaniu ich na wniosek zainteresowanego do odpowiedniej instytucji. Cyfryzacji powinny ulec także akta sądowe, co ułatwi dostęp do nich sędziom i stronom, pozwoli na znaczące oszczędności czasu oraz utrudni manipulacje”. Tamże. Zwrócono także uwagę na ochronę danych w Internecie: „Organy Państwa (Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych oraz Urząd Komunikacji Elektronicznej) powinny priorytetowo traktować kwestie prywatności i ochrony danych w Internecie”, Zob. *Projekt. Plan Zmian*, dz. cyt.

jak: edukacja, administracja i służba zdrowia³³. Prawo i Sprawiedliwość w swoim programie wprost wskazuje na konieczność likwidacji jakichkolwiek przejawów wykluczenia cyfrowego, które zdaniem partii dotyczy aż 1,5 mln gospodarstw domowych³⁴. Pokazuje to, że znaczenie Internetu rośnie i coraz częściej zauważana jest konieczność wykorzystywania Sieci do usprawniania życia obywateli. Jest to pierwszy krok w stronę uznania, że każdy ma prawo do dostępu do Internetu i być może w przyszłości pojawią się bardziej śmiałe propozycje wprowadzenia ustawy lub innych regulacji zapewniających powszechny dostęp do Internetu .

2. Elektroniczna urna w prawie i praktyce

Dyskusja na temat rozszerzania zastosowania nowoczesnych technologii w różnych dziedzinach życia obywateli, a zwłaszcza postulat uznania dostępu do Sieci za jedno z praw podstawowych, zachęca do rozważenia kwestii wprowadzenia w Polsce możliwości oddania głosu w wyborach powszechnych za pośrednictwem Internetu.

Głosowanie elektroniczne zaliczyć należy do alternatywnych sposobów oddawania głosów. Rosnąca rola Internetu jest przyczyną szukania nowych rozwiązań technicznych w zakresie sposobu przeprowadzania wyborów (e-wyborów), które zyskały już sobie rzeszę entuzjastów³⁵. Poniżej dokonana zostanie analiza dotychczasowych doświadczeń państw w związku z wprowadzaniem głosowania elektronicznego oraz dotychczasowych prób wdrożenia elementów i-votingu w Polsce, wady i zalety tego rozwiązania.

W literaturze przyjmuje się podział na e-voting, czyli głosowanie elektroniczne oraz i-voting, czyli głosowanie przez Internet. Zasadniczo e-voting jest pojęciem szerszym i zawiera w sobie i-voting. Głosowanie elektroniczne w praktyce odnosi się do oddania głosu za pomocą różnorodnych urządzeń cyfrowych, np. telewizyjnych platform cyfrowych, telefonii i Internetu³⁶ oraz elektronicznej wizualizacji wyników wyborów, a także głosowania wspomaganego elektronicznie przez komputery, które przyjmują i zliczają głosy (głosomaty)³⁷.

33 Postulat wprowadzenia internetowych rejestracji do lekarza oraz elektronicznych recept zgłasza m. in. Platforma Obywatelska. Zob. *E-służba zdrowia. Sąd założenia do projektu*, <http://www.platforma.org/aktualnosc/38589/e-sluzba-zdrowia-sa-zalozenia-do-projektu> [12.10.2015].

34 Zob. *Program PIS 2014*, s. 28, <http://pis.org.pl/dokumenty> [12.10.2015]. Z kolei PSL wskazuje na konieczność szybkiego rozwoju komputeryzacji na terenach wiejskich oraz umożliwienia dostępu do szerokopasmowego Internetu, zob. *Program Wyborczy PSL*, s. 12, www.psl.org.pl/upload/pdf/Program_Wyborczy_PSL_260811.pdf [12.10.2015].

35 T. E. Frosini, *Liberte, Egalite, Internet*, <http://www.confronticostituzionali.eu/?p=1099> [12.10.2015].

36 M. Nowina Konopka, *Rola Internetu w rozwoju demokracji w Polsce*, Kraków – Nowy Sącz 2008, s. 189.

37 Porównaj: Internet Society Poland, *Stanowisko w sprawie głosowania elektronicznego w wyborach powszechnych*, Warszawa 2007; Odminną definicję e-votingu przyjmuje Jakub Rzucidło, który powołuje się na pogląd prezentowany w rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy

W przypadku i-votingu możemy dokonać klasyfikacji na dwie grupy:

- *Internet Voting at the Polling Place* – głosy oddawane są w komisjach wyborczych z wykorzystaniem Internetu. Ciężar identyfikacji wyborcy w tym wypadku spoczywa na komisji.
- *Remote Internet Voting* – sposób oddania głosu przez wyborcę poza lokalem wyborczym za pomocą urządzeń elektronicznych z dostępem do Sieci³⁸.

Światowym liderem wśród państw podejmujących próby wprowadzenia systemu elektronicznego głosowania są Stany Zjednoczone. Był to jeden z głównych celów politycznych prezydenta W.J. Clintona i wiceprezydenta A. Gore'a, którzy dążyli do wprowadzenia systemu e-administracji i e-demokracji³⁹. Efektem podjętych działań były prawnie wiążące wybory elektroniczne z 11 marca 2000 roku w stanie Arizona⁴⁰ oraz umożliwienie amerykańskim żołnierzom, stacjonującym poza granicami kraju, oddania głosu w ogólnokrajowych wyborach prezydenckich odbywających się w tym samym roku⁴¹.

Co ciekawe, elektroniczne głosowanie działa obecnie na dużą skalę w Indiach, które rozpoczęły wdrażanie tego systemu już w 1982 roku.⁴² Także Brazylia od 1985 roku korzysta z omawianych technologii i opracowuje coraz nowsze i bardziej zaawansowane maszyny służące do zdalnego oddawania głosu⁴³.

Próby wprowadzania systemów elektronicznego oddawania głosów podejmowały także niektóre państwa europejskie, m. in. Wielka Brytania, w wyborach

Rec (2004) 11. Jego zdaniem: „za e-głosowanie uznano e-wybory lub e-referendum, w których wykorzystuje się urządzenia elektroniczne co najmniej podczas procesu składania głosu. W grę wchodzić tu będzie także np. głosowanie ze pomocą różnego rodzaju maszyn do głosowania... warto zauważyć, że w pojęciu tym nie mieszczą się różnego rodzaju czynności związane z administrowaniem oddanym głosem, jak np. przesyłanie wyników głosów z obwodów do głosowania do odpowiednich organów zajmujących się administrowaniem głosem, obliczanie wyników wyborów czy ich wizualizacja.” (J. Rzucidło, *Perspektywy głosowania za pośrednictwem Internetu w RP*, „Studia Wyborcze” 2003, t. 15, s. 68). Podobne stanowisko prezentuje Jarosław Zbieranek (J. Zbieranek, *Alternatywne procedury głosowania w polskim prawie wyborczym – gwarancja zasady powszechności wyborów czy mechanizm zwiększania frekwencji wyborczej?*, Warszawa 2013, s. 53) oraz Andrzej Sokala (A. Sokala, B. Michalak, P. Uziębło, *Leksykon prawa wyborczego i referendalnego oraz systemów wyborczych*, Warszawa 2013, s. 66).

38 M. Nowina Konopka, *Rola Internetu*, dz. cyt., s. 190.

39 <http://www.whitehouse.gov/history/presidents/bc42.html> [12.10.2015].

40 S. Padilla, *Voters Electing New Ways to Cast Ballots: From 'cumulative voting' to participating online, standard methods of choosing leaders are evolving*, <http://archive.fairvote.org/vra/LAt6-25.htm> [12.10.2015].

41 M. Nowina Konopka, *Rola Internetu*, dz. cyt., s. 197.

42 *E-voting*, ACE The Electoral Knowledge Network, <http://aceproject.org/ace-en/focus/e-voting/countries> [12.10.2015].

43 Tamże; z technologii stosowanych w Brazylii korzysta również Paragwaj, R. Dendia, *Głosowanie elektroniczne w Paragwaju*, „Przegląd Sejmowy” 2003, nr 5(58), opracowane przez K. Complak, s. 149-156.

lokalnych w 2002 roku⁴⁴, Irlandia⁴⁵ i Holandia⁴⁶.

Niekwestionowanym liderem w Europie jest Estonia. Estończycy wprowadzili po raz pierwszy możliwość oddania głosu za pośrednictwem Internetu w wyborach lokalnych w 2005 roku, a następnie w wyborach parlamentarnych w 2007 roku. Jak dotąd jest to jedyne państwo, które po wcześniejszych sukcesach e-votingu wprowadziło go na stałe do swojego prawa wyborczego, czego dowodem były kolejne wybory w 2011 roku⁴⁷. Do oddania głosu przez Internet wymagane jest jedynie posiadanie elektronicznego dowodu tożsamości (z chipem) oraz specjalnego czytnika. Wyborcy mogą głosować przez Internet na 6 do 4 dni przed terminem wyborów oraz oddać kilka głosów, ale jako ważny liczony jest ostatni z nich. Możliwe jest anulowanie swojego e-głosu poprzez udanie się w dniu wyborów do lokalu wyborczego i tradycyjne oddanie głosu⁴⁸.

Także w Polsce pojawiają się pomysły i projekty używania Internetu w procesie głosowania na szczeblu lokalnym i krajowym. Przykładami mogą być: projekt organizacji Polska Młodych i gotowe już procedury proponowane przez członków społeczności akademickiej. Nad maksymalizacją bezpieczeństwa przyszłego systemu i-głosowania pracują specjaliści z wielu dziedzin. Warto wyróżnić prof. Mirosława Kutyłowskiego, który wraz ze swoim zespołem stworzył polski model kryptografii wizualnej do potrzeb procesu wyborów internetowych⁴⁹. Warunkiem zastosowania jego pomysłu miałyby być prawne usankcjonowanie możliwości przeprowadzenia i-wyborów oraz instytucjonalne wprowadzenie do techniki wyborczej zasad kryptografii. Prof. Kutyłowski przewodniczył także zespołowi ekspertów, którzy stworzyli wraz z organizacją

44 M. Nowina Konopka, *Rola Internetu*, dz. cyt., s. 197 – 198.

45 Po zakupie systemu wyborczego z 52 mln euro, który nie przeszedł ostatecznie kontroli komisji wyborczej i niezależnego audytu bezpieczeństwa, w 2009 roku Irlandia zrezygnowała z dalszego wdrażania e-votingu; jednym z powodów był wysoki koszt przechowywania bezużytecznego sprzętu (696 000 euro rocznie); *E-voting machine storage pegged at €696,000*, <http://www.rte.ie/news/2006/0323/74411-evoting/> [12.10.2015]; *Electronic voting system to be scrapped*, <http://www.rte.ie/news/2009/0423/116606-evoting/> [12.10.2015].

46 Po licznych próbach trwających od lat 60 XX wieku Holandia w 2007 roku wróciła jednak do tradycyjnego oddawania głosów w wyborach. Ówczesna minister spraw wewnętrznych przyznała, że państwo nie jest przygotowane do stosowania i-votingu, D. Mider, *Głosowanie przez Internet a demokracja*, [w:] Polityka na szczeblu samorządu terytorialnego, „Studia Politologiczne” 2011, vol. 20, s. 228; Szerzej na ten temat: K. Młyńczak-Sachs, *Głosowanie elektroniczne w Holandii – od maszyn do głosowania przez wybory internetowe po kartki i ołówki*, [w:] M. Musiał-Karg (red.), *Demokracja w obliczu nowych mediów. Elektroniczna demokracja, wybory przez Internet, kampania w sieci - teoria, doświadczenia, perspektywy*, Toruń 2013, s. 66-85.

47 R. M. Alvarez, T. E. Hall, *Voting technology*, [w:] J. E. Leighley (red.), *The Oxford Handbook of American elections and political behavior*, New York 2010, s. 229; w 2011 roku spośród ponad 900 tysięcy uprawnionych do głosowania z możliwości głosowania internetowego skorzystało 140 tysięcy osób, *Estonia: Głosowanie w wyborach przez internet*, <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Estonia-Glosowanie-w-wyborach-przez-internet-2297914.html> [12.10.2015].

48 *E-voting...*, dz. cyt.

49 M. Nowina Konopka, *Rola Internetu*, dz. cyt., s. 193.

„Polska Młodych” prototyp systemu do głosowania⁵⁰. Jądro wspomnianego rozwiązania zostało zbudowane na Wydziale Podstawowych Problemów Techniki Politechniki Wrocławskiej.

Przejawem zainteresowania omawianym zagadnieniem była lokalna próba wdrożenia internetowych konsultacji w Warszawie w 2000 i 2002 roku. Pierwsza została poddana krytyce, gdyż zabrakło zabezpieczeń przed wielokrotnym wysyłaniem treści z tego samego adresu. W czasie drugiej internauci mogli komentować projekt ustroju miasta stołecznego Warszawy – pół miliona propozycji zmian trafiło do Ratusza za pomocą Internetu⁵¹.

W Polsce do tej pory nie stosowano możliwości elektronicznego głosowania na szeroką skalę, jednakże podjęto kilka prób jego wypróbowania w wybranych lokalach wyborczych. W trakcie prapreferendum europejskiego w Głuchołazach w 2003 roku wyborcy mogli oddać swoje głosy przy użyciu głosomatów wyposażonych w ekrany dotykowe, z czego skorzystało aż 80% osób⁵². Kolejnym przykładem jest Częstochowa, gdzie pod głosowanie elektroniczne poddano wyłączenie ruchu kołowego na jednej z ulic⁵³. Ponadto należy zwrócić uwagę na zainteresowanie przejawiane przez firmy produkujące maszyny do głosowania. Ich aktywność jest ukierunkowana na promocję e-votingu, co przejawia się przez prezentowanie nowego sprzętu przed i w trakcie wyborów, np. w 2005 roku w lokalach wyborczych w Warszawie i Sopocie swoje komputery wyborcze iPOS zaprezentowały firmy Wincor Nixdorf oraz Suport⁵⁴. Powyższe przykłady obrazują, jak źle Polska wypada w dziedzinie wdrażania elektronicznego głosowania na tle innych państw, co potwierdza aż 42 lokata w rankingu stworzonym przez ONZ w zakresie zaawansowania technologicznego demokracji⁵⁵. Polska chcąc nadążyć za czołówką europejską w omawianej dziedzinie powinna podejmować więcej inicjatyw wykorzystywania elementów e-votingu. Dobrym pomysłem jest promowanie eksperymentów i prób wprowadzania głosowania elektronicznego na szczeblu lokalnym, co w przyszłości może pozwolić na jego powszechne stosowanie.

Należy zauważyć, że nie brakuje zwolenników wprowadzania zmian w polskim prawie wyborczym, które powinny dotyczyć prawnego uregulowania i-votingu jako alternatywnego sposobu oddawania głosu. Optymistyczną wizję przedstawił w 2000 roku F. Rymarz, przewodniczący Państwowej Komisji Wyborczej, który uznał, że oddawanie głosu przez Internet będzie możliwe do

50 <http://www.e-glosowanie.org/> [12.10.2015].

51 M. Nowina Konopka, *Rola Internetu*, dz. cyt., s. 239.

52 D. Mider, *Głosowanie...*, dz. cyt., s. 238.

53 Tamże.

54 D. Mider, *Partycypacja polityczna w Internecie. Studium politologiczne*, Warszawa 2008, s. 220-221.

55 E-Government survey 2014, *e-government for the future we want*, New York 2014, http://unpan3.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2014-Survey/E-Gov_Complete_Survey-2014.pdf [12.10.2015].

2010 roku⁵⁶. Kilkakrotnie wprowadzenie internetowego głosowania znalazło się wśród postulatów wyborczych, np. w programach SLD, PO i Ruchu Palikota przed wyborami w 2011 roku⁵⁷. W tym samym czasie o potrzebie wprowadzenia nowoczesnych rozwiązań do polskiego prawa wyborczego mówił Prezydent RP Bronisław Komorowski⁵⁸. Aktualnie o konieczności wprowadzenia e-votingu w swoim programie wspomina jedynie stowarzyszenie NowoczesnaPL⁵⁹. Powodem dla którego pozostałe ugrupowania zrezygnowały z promowania wyborów internetowych w swoich propozycjach wyborczych jest prawdopodobnie porażka programu zliczającego głosy użytego w wyborach samorządowych w listopadzie 2014 roku.

Można zastanawiać się, czy wspomniane zmiany są możliwe w świetle przepisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Jednakże biorąc pod uwagę podobieństwo głosowania za pośrednictwem Internetu do innych alternatywnych sposobów oddawania głosu, a zwłaszcza do głosowania korespondencyjnego, wprowadzenie nowych regulacji mających na celu umożliwienie wyborcom głosowania z dowolnego miejsca przez Sieć nie narusza żadnych z podstawowych zasad prawa wyborczego⁶⁰. O problematycznych kwestiach głosowania przez pełnomocnika oraz głosowania korespondencyjnego wypowiadał się już Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 20 lipca 2011 roku sygn. Akt K 9/11, w którym trudno doszukać się prawnych przeszkód zastosowania w Polsce i-votingu.

W literaturze przedmiotu można znaleźć wiele pozytywnych aspektów wykorzystywania Internetu w procesie oddawania głosów. Najczęściej przywoływanym, jest podniesienie poziomu frekwencji wyborczej, zwłaszcza wśród osób młodych (szczególnie studentów), niepełnosprawnych, pracujących, a także przebywających poza granicami kraju. Wynika to ze zwiększenia wygody w głosowaniu, bez konieczności opuszczania domu i udawania się do lokalu wyborczego⁶¹. Jednakże niektórzy autorzy wskazują, że ponieważ tylko Estonia przeprowadza regularnie wybory z użyciem Internetu, więc za wcześnie jest jeszcze na formułowanie ogólnych tez na temat rzeczywistego wpływu i-votingu na frekwencję wyborczą⁶².

Często podkreśla się, że wybory przy użyciu Internetu znacznie obniżają koszty ponoszone przez państwo oraz obywateli. Wydatki te odnoszą się m.in. do całościowego przygotowania wyborów, zatrudniania pracowników komisji

56 J. Rzucidło, *Perspektywy głosowania za pośrednictwem Internetu w Rzeczypospolitej Polskiej*, „Studia Wyborcze” 2013, t. 15, s. 69.

57 Tamże.

58 Tamże.

59 Zob. *Kierunki Programowe Nowoczesnej*, s. 11, www.nowoczesna.org/files/Kierunki_programowe.pdf [12.10.2015].

60 Szerzej na ten temat J. Rzucidło, *Perspektywy głosowania*, dz. cyt., s. 73-86; Autor szczegółowo omawia zagadnienia związane z realizacją przymiotników wyborczy przy stosowaniu i-votingu.

61 D. Miler, *Głosowanie...*, dz. cyt., s. 242.

62 R. M. Alvarez, T. E. Hall, *Voting...*, dz. cyt., s. 229.

wyborczych i drukowania kart do głosowania. Koszty stworzenia odpowiedniego oprogramowania potrzebnego do wprowadzenia i-votingu są relatywnie wysokie, jednak w dłuższej perspektywie powinny prowadzić do znacznych oszczędności⁶³.

I-voting obniża także prawdopodobieństwo popełnienia pomyłki w trakcie liczenia głosów – chociaż stwierdzić należy, że argument ten jest kontrowersyjny. Dowodem na to jest przypadek, który miał miejsce w Północnej Karolinie podczas wyborów w 2004 roku, gdzie doszło do bezpowrotnego zgubienia 4400 głosów⁶⁴.

Pozytywną cechą przypisywaną i-votingowi jest podniesienie jakości głosowania przez obniżenie prawdopodobieństwa oddania głosu nieważnego. Łączy się to z uniemożliwieniem wyborcy głosowania na więcej niż dopuszczalną liczbę kandydatów lub na kandydata spoza listy⁶⁵. Należy jednak zauważyć, że część osób udających się na wybory, świadomie decyduje się na oddanie nieważnego głosu. Problem ten można jednak rozwiązać w prosty sposób, poprzez dodanie możliwości wybrania pozycji „nie głosuję na żadnego z kandydatów”.

Dodatkowo wśród zalet i-votingu wymienia się jeszcze: zapewnienie większej anonimowości głosującym, intensyfikację rozwoju e-demokracji, skrócenie procedury głosowania, możliwość szybszego ogłoszenia oficjalnych wyników wyborów⁶⁶, podniesienie wydajności zarządzania oraz odbiurokratyzowania procesu przeprowadzania wyborów⁶⁷.

W ogólnowiatowej dyskusji na temat internetowego głosowania nie brakuje słów krytyki. Jednym z podstawowych zarzutów jest naruszanie przymiotników wyborczych i spłylenie społecznie doniosłego wymiaru aktu głosowania. Wyraźnie widać to na przykładzie krytyki systemu estońskiego podniesionej przez obserwatorów OBWE, którzy stwierdzili, że bezpieczeństwo całego systemu wyborczego zależy jest w całości od zaufania pokładanego w małej grupie pracowników komisji wyborczej i niezależnego audytora⁶⁸.

W Polsce przeciwnikiem i-votingu jest Stowarzyszenie *Internet Society Poland*, dostrzegające w nim zagrożenie dla demokracji⁶⁹. Jego zdaniem, w interesie polskiej demokracji jest pozostanie przy dotychczasowym systemie wyborów prowadzonych w lokalach wyborczych, bez wprowadzania eksperymentów z gło-

63 L. Porębski, *Triumf demokracji czy początek prawdziwych kłopotów? Wokół idei głosowania elektronicznego*, [w:] M. Musiał-Karg (red.), Demokracja, Toruń 2013, s. 45.

64 *Response to Jim Dickson's Recent Statements to Authorities*, <http://www.votersunite.org/info/responsetodickson.asp>, [12.10.2015]; Do podobnej sytuacji doszło w 2003 roku w Belgii, gdzie jedna z kandydatek otrzymała nadmiarowe 4000 głosów nie oddane przez żadnego wyborcę, Rapport Concernant Les Elections Du 18 Mai 2003.

65 D. Mider, *Partycypacja...*, dz. cyt., s. 216.

66 Tamże; L. Porębski, *Triumf demokracji*, dz. cyt., s. 45.

67 M. Nowina Konopka, *Rola Internetu*, s. 192.

68 *Estonia, Parliamentary Elections*, 4 March 2007: Final Report, Organization for Security and Co-operation in Europe, 2 July 2007, <http://www.osce.org/odihr/elections/estonia/25925>; C. Woodard, *Estonia, where being wired is a human right*, "Christina Science Monitor" 2003, <http://www.csmonitor.com/2003/0701/p07s01-woeu.html> [12.10.2015].

69 <http://www.isoc.org.pl/200701/wybory> [12.10.2015].

sowaniem „przez Internet”. Zastosowanie systemów informatycznych w procesie wyborczym powinno zatem ograniczać się do funkcji pomocniczych, takich jak wizualizacja wyborów, co leży w interesie przejrzystości procesu wyborczego⁷⁰. Trudno zgodzić się z tym stanowiskiem, ponieważ i-voting jest wynikiem postępu, którego nie da się zatrzymać. Brak regulacji odnoszących się do tego sposobu oddawania głosu nadaje Polsce przymiot państwa zacofanego technologicznie i zamkniętego na nowe możliwości. Badania opinii społecznej w kwestii alternatywnych sposobów głosowania pokazują, że możliwość oddawania głosów przez Internet, jest jednym z oczekiwań wyborców, zwłaszcza ludzi młodych⁷¹.

Wśród zarzutów wobec i-votingu znajduje się również zagrożenie bezpieczeństwa przesyłania i magazynowania głosów mające źródło w awariach infrastruktury - jak to miało miejsce w USA w 2002 roku, kiedy w dwóch trzecich z zakupionych za 125 mln dolarów komputerach wykryto poważne usterki⁷² oraz w świadomych działaniach ludzkich mających na celu zakłócenie przebiegu wyborów, np. tzw. przypadek Clintona Curtisa⁷³. W odniesieniu do bezpieczeństwa i-votingu podnoszony jest również zarzut zagrożenia sprzedażą głosów. Trudno się z tym zgodzić, zważywszy na fakt, że ten problem może wystąpić także w przypadku tradycyjnego głosowania, a sposób oddawania głosów nie ma żadnego znaczenia dla występowania tego zjawiska.

Niektórzy autorzy zajmujący się zagadnieniem i-votingu jako minus wskazują również jego negatywny wpływ na równość grup głosujących, poprzez wyłączenie osobom nieposiadającym Internetu możliwości wpływu na wynik głosowania⁷⁴. Nie można przyznać racji tak sformułowanemu pogładowi. Wynika on z analizy wzorcowych etapów wprowadzania i-votingu do systemu prawa wyborczego zaproponowanych przez *California Voting Task Force*⁷⁵. Po pierw-

70 Tamże.

71 B. Rogulska, J. Zbieranek, *Ułatwienia w głosowaniu – wiedza, opinie i oczekiwania Polaków*, „Studia Wyborcze” 2014, t. 18, s. 53-55.

72 R. Mercuri, *Florida 2002: Sluggish Systems, Vanishing Votes*, <http://www.notablessoftware.com/Papers/CACM1102.html> [12.10.2015].

73 W 2000 roku amerykański programista Clinton Curtis napisał na zlecenie firmy Yang Enterprises będącej producentem maszyn do głosowania oprogramowanie o charakterze konia trojańskiego, służące do niezauważalnego fałszowania wyników zebranych przez daną maszynę. Curtis opublikował oświadczenie w tej sprawie w grudniu 2004 roku, P. Krawczyk, *eWyborczy skandal w USA*, <http://www.idg.pl/news/73269/ewyborczy.skandal.w.usa.html> [12.10.2015].

74 M. Nowina Konopka, *Rola Internetu*, dz. cyt., s. 192.

75 California Internet Voting Task Force – zespół powołany w celu wdrożenia systemu wyborów elektronicznych w stanie California w USA w 2000 roku. CIVTF proponuje czteroetapowy proces techniki wyborczej, który zakłada w pierwszej kolejności wprowadzenie elektronicznych terminali w komisjach wyborczych. Następnie stworzenie scentralizowanej bazy wyborców i umożliwienie oddawania głosów w dowolnym lokalu wyborczym. Trzecim etapem ma być umieszczenie w miejscach publicznych specjalnych budek do oddawania głosów, które zastąpią obwodowe komisje wyborcze. Wreszcie nastąpić ma likwidacja komisji wyborczych, a system oddawania głosów stanie się całkowicie wirtualny, http://www.ss.ca.gov/executive/ivote/final_report.htm [12.10.2015]; M. Nowina Konopka, *Rola Internetu*, dz. cyt., s. 190-191.

sze, wprowadzanie kolejnych etapów głosowania przez Internet wiąże się ze stworzeniem odpowiednich stanowisk do oddawania głosów czy to w komisjach wyborczych, czy też w głosomatach. Po drugie, wprowadzanie głosowania mającego wyłącznie charakter elektroniczny musi wiązać się ze zmianami w prawie i nowymi regulacjami dotyczącymi powszechnego dostępu do Internetu. Powyższy problem odnosi się jedynie do sytuacji, gdy oddanie głosu przez Internet jest jedyną możliwością wzięcia czynnego udziału w wyborach.

Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że współczesny rozwój technologiczny nie tylko zachęca, ale i zmusza do wprowadzania nowych technologii do procesu wyborczego. Polska musi podejmować kroki mające na celu inkorporowanie elektronicznego głosowania do swojego systemu prawnego. Wybory samorządowe z listopada 2014 roku pokazały nieporadność polskich organów wyborczych przy stosowaniu elementów e-votingu. Zakup taniego systemu zliczania głosów, a w dodatku brak odpowiednich testów potwierdzających jego sprawne funkcjonowanie są dowodem niegospodarności i prowadzą do utraty zaufania społecznego. W efekcie trudno będzie przekonać obywateli do oddawania głosów przy użyciu nowoczesnych technologii. Co więcej, zmiany wymagają wprowadzenia powszechnego (choć niedarmowego) dostępu do Internetu, co oznacza realizację wskazanych wcześniej postulatów pojawiających się w prawie międzynarodowym i uznających dostęp do Internetu za podstawowe prawo.

3. Podsumowanie

Rzeczywisty rozwój nowoczesnych technologii rozszerza perspektywę zastosowania Internetu w e-demokracji. Okazuje się, że można tak zorganizować życie człowieka, aby nie musiał on wychodzić z domu w celu czynnego uczestnictwa w życiu państwa i w dialogu społecznym. Wiąże się to bezpośrednio z dążeniem do wprowadzenia elektronicznego głosowania. Przykład Estonii pokazuje, że prawidłowe funkcjonowanie e-wyborów łączy się z odpowiednimi przepisami o powszechności dostępu do Internetu. Trudno sobie wyobrazić włączanie obywateli w sprawowanie władzy nad państwem, za pośrednictwem Sieci, jeśli nie zapewni się wszystkim prawa do posiadania łącza internetowego w domu. Mimo braku w polskim systemie prawnym odpowiednich przepisów, które gwarantowałyby powszechny dostęp do Internetu i tym samym byłyby podstawą do wprowadzenia i-votingu, nic nie stoi na przeszkodzie prowadzeniu eksperymentów z użyciem nowych technologii. Taka praktyka jest zauważalna w wielu państwach i wydaje się być koniecznym krokiem naprzód w procesie rozwoju cywilizacyjnego. Tym bardziej, że i-voting jest jednym z oczekiwań samych wyborców oraz postulatem zgłaszanym przez niektóre partie polityczne.

Bibliografia

- *1st Council of Europe Conference of Ministers responsible for Media and New Communication Services A new notion of media?* (28 and 29 May 2009, Reykjavik, Iceland), political declaration and resolutions, "MCM" 2009, vol. 011, pkt. 5.
- Alvarez R. M., Hall T. E., *Voting technology*, [w:] Leighley J. E. (red.), *The Oxford Handbook of American elections and political behavior*, New York 2010.
- Antkiewicz Ł., *Powszechny dostęp do internetu będzie zapisany w konstytucji?* „Gazeta.pl” 02.12.2009, http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,7321820,Powszechny_dostep_do_internetu_będzie_zapisany_w_konstytucji_.html [12.10.2015].
- *Decree of the Ministry of Transport and Communications on the minimum rate of a functional Internet access as a universal service* (732/2009), <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2009/en20090732.pdf> [12.10.2015].
- Dendia R., *Głosowanie elektroniczne w Paragwaju*, „Przegląd Sejmowy” 2003, nr 5(58), opracowane przez K. Complak.
- *Dlaczego niektóre przepisy ustawy HADOPI uznano za niezgodne z francuską konstytucją*, <http://prawo.vagla.pl/node/8533> [12.10.2015].
- *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/140/WE z dnia 25 listopada 2009 r.*, pkt. 4.
- *E-Government survey 2014, e-government for the future we want*, New York 2014, http://unpan3.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2014-Survey/E-Gov_Complete_Survey-2014.pdf [12.10.2015].
- *E-służba zdrowia. Są założenia do projektu*, <http://www.platforma.org/aktualnosc/38589/e-sluzba-zdrowia-sa-zalozenia-do-projektu> [12.10.2015].
- *Electronic voting system to be scrapped*, <http://www.rte.ie/news/2009/0423/116606-evoting/> [12.10.2015].
- *Estonia, Parliamentary Elections, 4 March 2007: Final Report*, Organization for Security and Co-operation in Europe, 2 July 2007, <http://www.osce.org/odihr/elections/estonia/25925>.
- *Estonia: Głosowanie w wyborach przez internet*, <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Estonia-Glosowanie-w-wyborach-przez-internet-2297914.html> [12.10.2015].
- *E-voting machine storage pegged at €696,000*, <http://www.rte.ie/news/2006/0323/74411-evoting/> [12.10.2015].
- *E-voting*, ACE The Electoral Knowledge Network, <http://aceproject.org/ace-en/focus/e-voting/countries> [12.10.2015].

- *Finnish Information Society Code enters into force 2015*, <http://lexia.fi/2014/12/22/finnish-information-society-code-enters-into-force-2015/> [12.10.2015].
- Frosini T. E., *Liberte, Egalite, Internet*, <http://www.confronticostituzionali.eu/?p=1099> [12.10.2015].
- Gotowalska Ż., *Ruch Palikota: w maju propozycje zmian w konstytucji*, 9.01.2013, <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/ruch-palikota-w-maju-propozycje-zmian-w-konstytucji/7stkj> [12.10.2015].
- Henryk P., *Dostęp do Internetu zapisany w konstytucji?*, Pardon.pl, http://www.pardon.pl/dyskusja/2208783/_/1 [12.10.2015].
- <http://www.whitehouse.gov/history/presidents/bc42.html> [12.10.2015].
- <http://www.e-glosowanie.org/> [12.10.2015].
- <http://www.isoc.org.pl/200701/wybory> [12.10.2015].
- http://www.ss.ca.gov/executive/ivote/final_report.htm [12.10.2015].
- Internet Society Poland, *Stanowisko w sprawie głosowania elektronicznego w wyborach powszechnych*, Warszawa 2007.
- Iszkowski K., *Twój Ruch. Deklaracja i tezy programowe*, <http://twojrucho.eu/deklaracja-i-tezy-programowe> [10.02.2015].
- Jasudowicz T., *Zagadnienia wstępne*, [w:] Gronowska B. i in., *Prawa człowieka i ich ochrona*, TNOiK - Dom Organizatora, Toruń 2010.
- *Judgement 12790 of the Supreme Court*, File 09-013141-0007-CO, 30 July 2010, (English translation), http://200.91.68.20/pj/scij/busqueda/jurisprudencia/jur_texto_sentencia.asp?nValor2=483874&tem1=013141¶m7=0&lResultado=3&nValor1=1&strTipM=T&strLib=LIB [12.10.2015].
- www.nowoczesna.org/files/Kierunki_programowe.pdf [12.10.2015].
- *Konstytucja Grecji*, polskie tłumaczenie, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/grecja.html> [12.10.2015].
- Krawczyk P., *eWyborczy skandal w USA*, <http://www.idg.pl/news/73269/ewyborczy.skandal.w.usa.html> [12.10.2015].
- Mercuri R., *Florida 2002: Sluggish Systems, Vanishing Votes*, <http://www.notablessoftware.com/Papers/CACM1102.html> [12.10.2015].
- Mider D., *Głosowanie przez Internet a demokracja*, [w:] Sulowski S. (red.), *Polityka na szczeblu samorządu terytorialnego*, „Studia Politologiczne” 2011, vol. 20.
- Mider D., *Partycypacja polityczna w Internecie. Studium politologiczne*, Warszawa 2008.
- Młyńczak-Sachs K., *Głosowanie elektroniczne w Holandii – od maszyn do głosowania przez wybory internetowe po kartki i ołówki*, [w:] Musiał-Karg M. (red.), *Demokracja w obliczu nowych mediów. Elektroniczna demokracja, wybory przez Internet, kampania w sieci - teoria, doświadczenia, perspektywy*, Toruń 2013.

- Nowina Konopka M., *Rola Internetu w rozwoju demokracji w Polsce*, Kraków – Nowy Sącz 2008.
- Padilla S., *Voters Electing New Ways to Cast Ballots: From ‘cumulative voting’ to participating online, standard methods of choosing leaders are evolving*, <http://archive.fairvote.org/vra/LAt6-25.htm> [12.10.2015].
- Porębski L., *Triumf demokracji czy początek prawdziwych kłopotów? Wokół idei głosowania elektronicznego* [w:] Musiał-Karg M. (red.), *Demokracja*, Toruń 2013.
- *Program PIS 2014*, <http://pis.org.pl/dokumenty> [12.10.2015].
- *Program Wyborczy PSL*, www.psl.org.pl/upload/pdf/Program_Wyborczy_PSL_260811.pdf [12.10.2015].
- *Projekt. Plan Zmian 2014-2019. Program Twojego Ruchu*, <http://twoj-ruch.eu/plan-zmian-2014-2019-0> [12.10.2015].
- Pszczółkowska D., *Estonia postawiła na internet, by promować społeczeństwo obywatelskie*, „Nasz Czas” 2004, nr 3 (628), http://www.pogon.lt/_NCZ_ARCHYVAS/403/estonia1.html [12.10.2015].
- *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression*, Frank La Rue, 16 May 2011, A/HRC/17/27.
- *Response to Jim Dickson’s Recent Statements to Authorities*, <http://www.votersunite.org/info/responsetodickson.asp>, [12.10.2015]
- Rogulska B., Zbieranek J., *Ułatwienia w głosowaniu – wiedza, opinie i oczekiwania Polaków*, „Studia Wyborcze” 2014, t. 18.
- Rzucidło J., *Perspektywy głosowania za pośrednictwem Internetu w Rzeczypospolitej Polskiej*, „Studia Wyborcze” 2013, t. 15.
- Sojusz lewicy Demokratycznej, *Jutro bez obaw. Program dla Polski*. http://www.sld.org.pl/strony/39-jutro_bez_obaw%20program_sld.htm [12.10.2015].
- Sokala A., Michalak B., Uziębło P., *Leksykon prawa wyborczego i referendalnego oraz systemów wyborczych*, Warszawa 2013.
- *Top French Court Declares Internet Access ‘Basic Human Right*, “The Times” (London) 2009, 12 June, <http://www.foxnews.com/story/2009/06/12/top-french-court-declares-internet-access-basic-human-right/> [29.04.2014].
- *Twoje nowe życie*, <http://twoj-ruch.eu/twoje-nowe-zycie-0> [29.04.2014].
- Woodard C., *Estonia, where being wired is a human right*, “Christian Science Monitor” 2003, <http://www.csmonitor.com/2003/0701/p07s-01-woeu.html> [29.04.2014].
- Zbieranek J., *Alternatywne procedury głosowania w polskim prawie wyborczym – gwarancja zasady powszechności wyborów czy mechanizm zwiększania frekwencji wyborczej?*, Warszawa 2013.

- Zieliński M., *Dostęp do Internetu jako prawo człowieka? W sprawie potrzeby nowej wolności w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przeгляд Sejmovy” 2013, nr 4(117).